

# Streszczenie

Niniejsza rozprawa zatytułowana *Integration of Translation-Based Activities into the ESP University Classroom. The Perspective of Translation Didactics* [Zastosowanie ćwiczeń translacyjnych w dydaktyce języka angielskiego specjalistycznego na poziomie uniwersyteckim. Perspektywa przekładoznawcza] poświęcona jest roli tłumaczenia dydaktycznego w procesie nauczania języka angielskiego specjalistycznego na poziomie zajęć lektoratowych (poziom B2) na uczelni wyższej. Z analizy dostępnej literatury przedmiotu wynika, że znaczenie oraz status tłumaczenia w nauczaniu języków obcych już od dawna stanowi przedmiot ożywionej polemiki, a wykorzystanie ćwiczeń translacyjnych traktowane jest z dużą dozą sceptycyzmu. Stąd też powstaniu dysertacji przyświecały dwa nadrzędne cele: zbadanie opinii uczestników procesu dydaktycznego (nauczycieli akademickich oraz studentów), dotyczącej roli przekładu w nauczaniu języka angielskiego specjalistycznego oraz zaproponowanie metodologii wprowadzenia ćwiczeń tłumaczeniowych do repertuaru zadań lekcyjnych.

Dysertację, składającą się z siedmiu rozdziałów, rozpoczynają rozważania teoretyczne. Rozdział pierwszy zatytułowany *From the pact of silence to the revival of translation in Foreign Language Teaching (FLT)*, nakreśla tło historyczne, ukazując rolę przekładu w nauczaniu języków obcych w świetle głównych nurtów metodologii nauczania języków obcych. Zdefiniowano w nim kluczowe pojęcia, takie jak tłumaczenie profesjonalne oraz tłumaczenie pedagogiczne. W dalszej części, analizie zostały poddane powody dla których tłumaczenie wykorzystywane w nauczaniu języków obcych zostało w znacznym stopniu odrzucone oraz stało się przedmiotem krytyki. Rozdział ten zamyka omówienie najaktualniejszych inicjatyw, wydarzeń (np. konferencji), które sugerują swoiste odrodzenie debaty na temat istotności wykorzystania przekładu w nauczaniu języków obcych.

Rozdział drugi (*Translation at the intersection of disciplines in the European educational context*) poświęcony jest obszarom, w których tłumaczenie i nauczanie języków obcych przenikają się wzajemnie. Omówione zostały pojęcia kompetencji tłumaczeniowej i kompetencji komunikacyjnej oraz wzajemne powiązania między nimi. Ponadto w rozdziale tym przeanalizowano rolę tłumaczenia w kształceniu językowym w świetle dwóch ważnych dokumentów dotyczących polityki edukacyjnej w zakresie

języków obcych na poziomie europejskim: *The Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment* (2001) oraz jego uzupełnionej wersji *The CEFR Companion Volume with New Descriptors* (2018).

Rozdział trzeci (*Translation in the English for Specific Purposes (ESP) university classroom*) omawia znaczenie umiejętności tłumaczenia dla uczących się języka angielskiego specjalistycznego, a także oferuje praktyczne wskazówki dla nauczycieli i studentów, którzy chcieliby wykorzystać przekład jako narzędzie dydaktyczne. W rozdziale tym omówiono sposoby w jaki ćwiczenia oparte na kompetencji translacyjnym mogą zostać wprowadzone do zajęć z języka angielskiego specjalistycznego. W oparciu o założenia dydaktyki przekładu, rozdział ten przedstawia metodologię wprowadzania ćwiczeń translacyjnych do repertuaru zadań językowych na zajęciach lektoratowych na uczelni wyższej.

Rozdział czwarty (*Research on translation application in the ESP university classroom – methodological issues*) otwiera empiryczną część dysertacji. Zawiera on ogólny opis metodologii dwóch projektów badawczych: Study Project 1 (Projekt Badawczy nr 1) i Study Project 2 (Projekt Badawczy nr 2).

Rozdział ten szczegółowo przedstawia badanie, jego kontekst, pytania badawcze, a także instrument badawczy – kwestionariusz zaadresowany do dwóch grup respondentów: studentów Akademii Górniczo-Hutniczej oraz Politechniki Krakowskiej, a także nauczycieli akademickich, pracujących na 17 uczelniach technicznych w Polsce. Ponadto, w celu uzyskania szerszego kontekstu i większego oglądu na badane kwestie, badanie ankietowe skierowano również do nauczycieli języka specjalistycznego zrzeszonych w dwóch zagranicznych stowarzyszeniach: the Slovene Association of LSP Teachers oraz IESPTA International ESP Teachers' Association.

Rozdział piąty (*Study Project 1: The role of translation in ESP teaching and learning – the classroom practices*) zawiera szczegółową analizę danych ilościowych i jakościowych Projektu Badawczego nr 1, w którym wzięło udział 131 studentów, 118 nauczycieli akademickich z polskich uczelni technicznych oraz 20 nauczycieli z dwóch organizacji zagranicznych – the Slovene Association of LSP Teachers oraz IESPTA International ESP Teachers' Association. Niniejszy projekt badawczy miał na celu określenie roli i statusu tłumaczenia w procesie uczenia się i nauczania języka angielskiego specjalistycznego na poziomie szkolnictwa wyższego. Ponadto, przedmiotem badania była analiza, czy i w jaki sposób środowisko nauczycieli

akademickich w Polsce i zagranicą wykorzystuje ćwiczenia tłumaczeniowe w kształceniu języków obcych oraz jakie tendencje można zaobserwować. Badanie to wyodrębniło również czynniki, które wpływają na zgłaszane praktyki i postawy.

Analizowane dane podzielone zostały na trzy główne części: 1) opinie na temat roli tłumaczenia w nauczaniu i uczeniu się języka angielskiego specjalistycznego 2) rola i przydatność ćwiczeń translacyjnych na lektoracie 3) kompetencja tłumaczeniowa w pracy nauczyciela języka specjalistycznego. Uzyskane wyniki na podstawie analizy trzech wskaźników (*positive, negative, total*) wskazują na silne poparcie istotności przekładu oraz jego roli w nauczaniu i uczeniu się języka angielskiego specjalistycznego.

Rozdział szósty (*Study Project 2: Translation-based activities in selected academic ESP coursebooks*) zawiera opis wyników Projektu Badawczego nr 2, którego celem była analiza 22 podręczników akademickich do nauczania ESP, napisanych przez polskich nauczycieli akademickich z dwóch głównych uczelni technicznych w Krakowie: Akademii Górniczo-Hutniczej oraz Politechniki Krakowskiej. Podręczniki zostały przeanalizowane pod kątem obecności ćwiczeń tłumaczeniowych, ich zakresu oraz roli. Założono mianowicie, że zastosowanie ćwiczeń tłumaczeniowych na lektoracie może wynikać z rodzaju podręcznika używanego podczas zajęć oraz z podejścia do tłumaczenia, które ten podręcznik postuluje. W związku z wynikami badania ankietowego, w rozdziale tym omówiono również oczekiwania nauczycieli i studentów dotyczące wykorzystania przekładu w podręcznikach do nauczania ESP.

Rozdział siódmy (*Key research findings, pedagogical implications and avenues for future research*) zawiera podsumowanie uzyskanych wyników obu Projektów Badawczych oraz odpowiedzi na 10 postawionych pytań badawczych. Analiza statystyczna danych uzyskanych w Projekcie Badawczym nr 1 pokazała, że studenci, nauczyciele polscy i nauczyciele spoza Polski mają w przeważającej większości pozytywny stosunek do używania tłumaczenia na zajęciach ESP oraz ich opinie są w większości zbieżne. Ponadto szczegółowa analiza danych dotyczących opinii pozytywnych i negatywnych na temat użyteczności przekładu w nauczaniu języka specjalistycznego pozwoliła zebrać interesujące wyniki. Wykazano, że prawie wszyscy badani studenci (92%) w większości zgodzili się ze stwierdzeniem, że tłumaczenie jest umiejętnością przydatną w zglobalizowanym świecie, co więcej, to właśnie ta grupa respondentów uznała je za piątą sprawność językową (79%). Wyniki te w sposób oczywisty jeszcze bardziej podkreślają potrzebę zapoznawania uczniów z tłumaczeniem

podczas zajęć ESP. W przypadku obu grup nauczycieli istotną statystycznie rozbieżność w porównaniu ze studentami uzyskano w odniesieniu do stwierdzenia, że tłumaczenie uwypukla różnice i podobieństwa między językiem obcym a ojczystym, gdyż z tą opinią zgodziło się 90% nauczycieli polskich i 95% nauczycieli zagranicznych. Podsumowując, uzyskane wyniki wyraźnie wskazują, że przeważająca większość respondentów popiera wykorzystanie tłumaczeń podczas zajęć ze specjalistycznego języka angielskiego na uczelni wyższej.

W tej części badawczej przeanalizowano również częstotliwość stosowania ćwiczeń tłumaczeniowych na zajęciach ESP. Około jedna trzecia (30%) polskich nauczycieli deklaruwała częste wykorzystanie ćwiczeń z komponentem translacyjnym podczas zajęć. W tym zakresie zauważono statystycznie istotną rozbieżność między nauczycielami będącymi jednocześnie tłumaczami a tymi, którzy zawodowo wykonują tylko pracę nauczyciela. Znaczna część pierwszej grupy (40%) deklaruwała wprowadzanie ćwiczeń translacyjnych do swoich zajęć *często* lub *zawsze* w porównaniu z 25% drugiej grupy nauczycieli. W pewnym stopniu taka rozbieżność może wynikać z tego, że nauczyciele-tłumacze są bardziej przychylni wprowadzaniu tłumaczeń do zajęć lub są bardziej zaznajomieni z ćwiczeniami zawierającymi element translacji.

Analizie statystycznej poddano również zróżnicowanie ćwiczeń tłumaczeniowych stosowanych na zajęciach. Wyniki wykazały, że rodzaj działań opartych na tłumaczeniu był raczej jednorodny. Najpopularniejsze były ćwiczenia koncentrujące się na małych jednostkach tłumaczeniowych, takich jak słowa, frazy czy kolokacje. Najrzadziej wymieniane zadania (poniżej 15%) to: retranslacja (7% – studenci; 5% – nauczyciele), praca z tekstami paralelnymi (8% – studenci; 3% – nauczyciele), pisemne tłumaczenie streszczające tekst specjalistyczny (9% – studenci; 5% – nauczyciele), tłumaczenie tekstów z podręcznika (10% – studenci, 11% – nauczyciele), tłumaczenie krótkich tekstów specjalistycznych (10% – studenci, 7% – nauczyciele) oraz parafraza tekstu specjalistycznego dla laika (12% – studenci, 15 – nauczyciele). Wyniki te mogą świadczyć o nieznanym przez nauczycieli i studentów różnorodności zadań z komponentem tłumaczeniowym. Można jedynie spekulować, że respondenci kojarzą tłumaczenie głównie z prostym przekazem znaczenia na poziomie słowa, nie mając dużego doświadczenia w innych, bardziej złożonych typach ćwiczeń lub nie wiedząc, jak wykorzystać ich potencjał.

Respondenci wyrazili również opinię na temat przydatności ćwiczeń

tłumaczeniowych na zajęciach ESP. Odnotowano pozytywną tendencję w stosunku do zadań translacyjnych i ich użyteczności wśród wszystkich trzech badanych grup. Dla 70% polskich nauczycieli najbardziej korzystnym aspektem ćwiczeń tłumaczeniowych był ich wymagający, ale jednocześnie satysfakcjonujący intelektualnie charakter, natomiast dla nauczycieli zagranicznych (80%) i studentów (76%) – rozwój autonomii ucznia, który towarzyszy praktyce tłumaczeniowej.

Znaczenie kompetencji tłumaczeniowej w pracy dydaktycznej nauczycieli akademickich ESP zostało również zbadane. W opinii zarówno polskich i zagranicznych nauczycieli, jak i studentów kompetencja ta jest niezbędna w pracy lektorów języka specjalistycznego. Wyniki badań wykazały, że dla obu grup nauczycieli (ponad 30%) poszukiwanie odpowiedników terminologicznych było dość kłopotliwe. Ta trudność została również przeanalizowana z uwzględnieniem zmiennej, jaką jest dodatkowa praca nauczyciela jako tłumacza. Badanie wykazało, że nauczyciele bez doświadczenia tłumaczeniowego uważali wyszukiwanie odpowiedników terminologii specjalistycznej za bardziej problematyczne niż nauczyciele pracujący również jako tłumacze. Ponadto, nauczyciele-tłumacze częściej niż nauczyciele nie będący tłumaczami deklarowali, że wiedzą, jak i gdzie szukać odpowiedników leksyki specjalistycznej (odpowiednio 4 i 3 na pięciopunktowej skali Likerta). Choć obie grupy nauczycieli najczęściej sięgają po słowniki internetowe jako źródło ekwiwalentów terminologicznych (papierowe słowniki dwujęzyczne są mniej powszechne), to nauczyciele-tłumacze częściej korzystają z forów translatorskich. Uzyskane wyniki badania sugerują, że nauczyciele pracujący także jako tłumacze wykazują odmienne zachowania w zakresie poszukiwania informacji i posiadają lepsze umiejętności wyszukiwania terminologii.

Projekt Badawczy nr 2 uzyskał wyniki dotyczące użycia translacji w podręcznikach do nauczania angielskiego języka specjalistycznego. Obejmował on analizę 22 podręczników akademickich ESP napisanych przez nauczycieli akademickich z Akademii Górniczo-Hutniczej i Politechniki Krakowskiej. Analiza parametryczna wybranych podręczników według ustalonego kryterium jednostki tłumaczeniowej doprowadziła do kilku interesujących spostrzeżeń. Przede wszystkim zauważono, że w omawianych podręcznikach nie brakuje ćwiczeń z komponentem tłumaczeniowym. Najwyższy procentowy udział ćwiczeń translacyjnych wśród wszystkich zadań wyniósł ponad 30% (dokładnie 31% i 57%) w dwóch analizowanych podręcznikach, najniższy zaś, wynoszący około 5% dotyczył pięciu podręczników. Taka sytuacja świadczy o tym,

że autorzy podręczników nie mają jednolitego podejścia do pisania podręczników, nawet ci, którzy pracują na tej samej uczelni. Wydaje się, że jest ono bardziej arbitralne i zależy przede wszystkim od decyzji autora i koncepcji tego co stanowi dobry podręcznik do nauki języka specjalistycznego.

W analizowanych podręcznikach zidentyfikowano również częstotliwość i rodzaj zadań tłumaczeniowych. Wyniki badania pokazały, że przeważająca większość ćwiczeń polega na tłumaczeniu pojedynczych słów w kontekście (frazy, zdania lub tekstu) lub bez kontekstu. Kolejnym często napotkanym ćwiczeniem były zadania polegające na tłumaczeniu zwrotów, natomiast ćwiczenia polegające na tłumaczeniu całych tekstów były najrzadsze, gdyż zidentyfikowano jedynie 16 takich ćwiczeń. Dominującym kierunkiem ćwiczeń tłumaczeniowych był język angielski. Jeśli chodzi o rolę analizowanych zadań, to ich głównym celem jest rozwijanie kompetencji leksykalnej studentów oraz wprowadzanie i utrwalanie terminologii. Niewiele było zadań, które koncentrowały się na zagadnieniach gramatycznych lub rozwijaniu umiejętności wyszukiwania terminologii, a także na korzystaniu ze słowników. Niemniej jednak analizowane zadania podkreślają znaczenie rozwijania umiejętności współpracy i sprawności mówienia, ponieważ wiele z nich polegało na tłumaczeniu ustnym w grupie lub w parze. Po przeanalizowaniu ćwiczeń z komponentem tłumaczeniowym w 22 akademickich podręcznikach do ESP można stwierdzić, że większość autorów podręczników dostrzega i docenia znaczenie tłumaczenia w nauczaniu i uczeniu się specjalistycznego języka angielskiego.

Projekt Badawczy nr 2 dotyczył również oczekiwań studentów i nauczycieli w zakresie włączenia treści tłumaczeniowych do podręczników ESP. W świetle zebranych danych i komentarzy, dla wszystkich trzech grup respondentów: studentów, nauczycieli polskich i nauczycieli spoza Polski, najważniejszym elementem podręcznika do ESP związanym z tłumaczeniem był glosariusz terminologii dziedzinowej z tłumaczeniem na język ojczysty studentów. Kolejnym elementem, który zgodnie wybrali wszyscy badani, był rozszerzony glosariusz terminologiczny (tłumaczenie na L1, definicja encyklopedyczna w L1 oraz przykłady użycia w L2).

Ponadto, zarówno studenci, jak i nauczyciele polscy uznali, że ważniejsze jest włączenie różnych ćwiczeń tłumaczeniowych na język angielski (74% – studenci, 67% – nauczyciele polscy) niż na język ojczysty uczniów. Wyniki te są zgodne z dominującym kierunkiem tłumaczenia ćwiczeń w analizowanych podręcznikach akademickich.

Natomiast nauczyciele zagraniczni w większym stopniu zgadzali się z włączeniem do programu nauczania różnych ćwiczeń tłumaczeniowych, które rozwijają kompetencję tłumaczeniową z języka obcego na język ojczysty studentów.

Zebrane dane wskazują na to, że studenci uważają za istotną kwestię, aby w podręczniku znajdowały się odniesienia do ich języka ojczystego. Uściślając, chcieliby oni znaleźć w podręcznikach do ESP komentarz w języku polskim do zagadnień gramatycznych oraz sekcje kontrastywne (tj. teksty paralelne). Te ostatnie polegałyby na tym, że dany temat byłby prezentowany w języku angielskim, a jednocześnie towarzyszyłby mu tekst o podobnej tematyce, ale napisany w języku ojczystym uczących się. Te dwa elementy były znacznie mniej istotne dla nauczycieli polskich i zagranicznych. W analizowanych podręcznikach żaden z tych elementów nie wystąpił.

Jednym z kluczowych obszarów Projektu Badawczego nr 2 było również zbadanie polskiego rynku podręczników do nauczania ESP oraz zidentyfikowanie przyczyn wpływających na decyzję nauczycieli o pracy z podręcznikiem globalnym lub lokalnym podczas lekcji języka obcego. Wyniki badania pokazały, że większość badanych polskich nauczycieli (36%) korzysta z obu typów podręczników. Ogólnie rzecz biorąc, podręczniki lokalne są znacznie mniej popularne niż podręczniki globalne. Z tych ostatnich korzysta 36% respondentów, podczas gdy z tych pierwszych tylko niewielka część (6%). Dodatkowo, część polskich nauczycieli akademickich deklaruje korzystanie z własnych materiałów, które przygotowują dla studentów. Za takim stanem rzeczy stoi kilka ważnych przyczyn. Po pierwsze, duże międzynarodowe wydawnictwa działają globalnie, przynosząc znaczne zyski, stąd możliwe jest dla nich przygotowanie atrakcyjnego wizualnie podręcznika, z dużą liczbą zdjęć i grafik. Po drugie, podręcznikom globalnym towarzyszą zwykle nagrania przygotowane przez native speakerów, a więc są bardziej atrakcyjne zarówno dla uczniów, jak i nauczycieli. Po trzecie, ich szeroka dostępność jest kolejnym czynnikiem wpływającym na to, że nauczyciele decydują się na ich wykorzystanie.

Jeśli chodzi o stosunkowo rzadki wybór podręcznika lokalnego do prowadzenia zajęć ESP, to nauczyciele sięgają po niego, gdy na rynku nie ma dostępnego podręcznika globalnego dla danej dziedziny. Wydaje się, że podręczniki lokalne są najczęściej pisane przez nauczycieli akademickich uczących ESP we współpracy z ekspertami (najczęściej profesorami uniwersyteckimi) z danej dziedziny. Stanowią one próbę wypełnienia luki na rynku wydawniczym i zaoferowania studentom podręcznika przygotowanego

specjalnie dla ich kierunku studiów. Badanie wykazało, że prawie 40% badanych studentów faktycznie korzysta z lokalnych podręczników. Istotną zaletą, wymienianą przez większość respondentów, jest dostosowanie takich podręczników do realiów uczących się, np. poprzez zamieszczenie słowniczka terminologicznego, co ułatwia proces nauczania i uczenia się. Jako czynnik decydujący wymieniano również stosunkowo niską cenę w porównaniu z podręcznikami globalnymi. Zebrane dane z badania wskazują ponadto, że w przypadku braku podręczników globalnych i lokalnych, nauczyciele i studenci pracują z materiałami "szytymi na miarę", przygotowywanymi przez poszczególnych nauczycieli lub we współpracy z całym wydziałem. Są one zazwyczaj oparte na różnorodnych źródłach, zarówno internetowych (serwisy internetowe, artykuły naukowe), jak i pozainternetowych, takich jak autentyczne dokumenty, specjalistyczne książki z danej dziedziny, itp. Sytuacja taka wskazuje na potrzebę stworzenia podręczników ESP dla danej dziedziny, które mogłyby być wykorzystywane na uczelniach w całej Polsce, bez konieczności sięgania po podręczniki globalne, które nie zawsze są dostępne.

W ostatnim rozdziale nakreślono również potencjalne obszary przyszłych badań oraz wskazano praktyczne implikacje uzyskanych wyników w kontekście nauczania specjalistycznego języka angielskiego na poziomie uniwersyteckim.

Dysertację zamykają wnioski końcowe, sekcja zawierająca przykładowe ćwiczenia oparte na kompetencji translacyjnym, spis załączników oraz bibliografia.